

Araştırma Makalesi / Research Article

**ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE CUMHURİYET HALK
PARTİSİ İLE DEMOKRAT PARTİ'NİN MÜCADELESİ:
ISPARTA ÖRNEĞİ (1946-1950)**

Nermin Zahide AYDIN¹

Öz

Türkiye uzun yıllar tek parti tarafından idare edildi. Milli Kalkınma Partisi (MKP) ve Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasından sonra ülkede çok partili demokratik hayata geçildi. DP, kısa bir süre sonra Anadolu'da teşkilatlanmaya başladı. Isparta, DP'nin teşkilatlarını kurduğu yerlerden biriydi. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise bu dönemde Isparta teşkilatında sıkıntılar yaşadı. Ülkeyi uzun yıllar tek başına yöneten CHP, çok partinin katıldığı 1946 seçimlerini kazandı. Fakat 1946 genel seçimlerinde Isparta'da olaylar meydana geldi. Isparta'da meydana gelen olaylardan sonra, iki parti arasında sert bir mücadele başladı. Bu dönemde muhalefet iktidar ilişkileri oldukça gerginleşti. 1946 yılında yapılan genel seçimlerden sonra, CHP ile DP arasındaki mücadele devam etti. Bu dönemde CHP, Isparta'ya birçok alanda yatırım yaptı. Bu arada her iki siyasi parti, propaganda faaliyetlerine başladı. 1950 yılında yapılan genel seçimleri ise DP kazandı. Isparta'da 1946 ile 1950 tarihleri arasında CHP ile DP mücadelesinin nedenlerine odaklanan bu çalışmada, Isparta'da her iki partinin faaliyetleri araştırıldı. Çalışmada ülke içinde çok partili hayata geçiş ile ilgili bilgi verildikten sonra, Isparta'da iki parti arasında yaşanan mücadele anlatıldı. Ayrıca Isparta'da yaşanan bu mücadelede, halkın tek parti sistemine duyduğu tepkinin sonuçları üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Isparta, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, seçim.

**THE STRUGGLE OF THE REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY AND THE
DEMOCRATIC PARTY IN THE PROCESS OF TRANSITION TO MULTIPARTY
POLITICAL LIFE: THE EXAMPLE OF ISPARTA (1946-1950)**

Abstract

Turkey was ruled by one party for many years. After the establishment of the National Development Party (MKP) and the Democratic Party (DP), multi-party democratic life was initiated in the country. Soon after DP, began to organize in Anatolia. Isparta was one of the places where the DP established its organizations. During this period, the Republican People's Party (CHP) experienced difficulties in the Organization of Isparta. The CHP, which ruled the country alone for many years, won the 1946 elections, in which many parties participated. But in the 1946 general election, events occurred in Isparta. After the events in Isparta began a fierce struggle between the two parties. In that period, the relations between the government and the opposition became considerably tense. After the general elections in 1946, the struggle between the CHP and the DP continued. During this period, CHP invested in Isparta in many areas. Meanwhile, both political parties began propaganda activities. The DP won the 1950 general election. In this study focusing on the reasons of the struggle between CHP and DP between 1946 and 1950 in Isparta, the activities of both parties in Isparta were investigated. After giving information about the transition to multi-party life in the country, the struggle between the two parties in Isparta was explained. In addition the results of the reaction of the people to the one-party system in this struggle in Isparta were emphasized.

Keywords: Isparta, The Republican People's Party, The Democratic Party, election.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, nzahideaydin@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7772-6764
Başvuru Tarihi (Received): 28.12.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 29.07.2021

Giriş

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmesi yönünde birkaç başarısız girişimde bulunulmuştu. Çok partili demokratik hayata geçilmesi konusunda yapılan çalışmalara, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte bir süre ara verildi. Türk yetkililerinin savaşa girmeme konusundaki kararlı duruşu sayesinde savaş tehlikesi bir süre bertaraf edildi. Bununla birlikte ordunun savaşa hazır halde bekletilmesi zarureti, yatırımların askeri harcamalara kaydırılmasına, ikinci sanayi planının uygulanamamasına, kamu yatırımlarının durmasına, çalışan insanların gelirlerinin azalmasına (Oran, 2004: 391) ve halkın ekonomik olarak sıkıntıya düşmesine neden oldu. Fakat savaş sona erdikten sonra daha büyük bir sorun ortaya çıktı. Rusya, hem Türkiye ile daha önce imzaladığı saldırmazlık anlaşmasını yenilemeyeceğini duyurdu hem de toprak ve üs gibi kabul edilemeyecek bazı taleplerde bulundu. Rusya tehlikesine karşılık Batı Devletleri ile ittifak arayışına giren Türkiye'de, iç dinamiklerin de etkisi ile çok partili demokratik hayata geçilmesi yönünde önemli kararlar alındı. Öte yandan CHP'nin kuruluş döneminde, Lozan Anlaşması konusunda parti içi yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı partiden ayrılanlar olmuştu (Uyar, 2011: 65-66). Savaş sonrası dönemde özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile başlayan fikir ayrılıkları da partiden ayrılmalara neden oldu. Türkiye'de Milli Kalkınma Partisinin kurulması ile başlayan ve CHP'den ayrılanların kurduğu Demokrat Parti ile devam eden süreçle birlikte çok partili demokratik hayata geçiş sağlandı.

CHP, ülkeyi uzun yıllar tek başına yönetti fakat gerek savaşın neden olduğu ekonomik sıkıntılar, gerekse yeni kurulan parti temsilcilerinin, halkla kurduğu samimi ilişkiler ufukta yaşanacak değişmelerin bir nevi habercisiydi. Küçük bir Anadolu kenti olan Isparta, büyük Türkiye mozağının bir parçasıydı. Milli Mücadelede ön saflarda yer alan Ispartalılar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra bu kez de milletvekili olarak hizmet etmeye devam ettiler. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gerek Isparta'da gerekse ülkenin diğer bölümlerinde parti millet bütünleşmesinde önemli sayılabilecek bir sorun yaşanmamıştı. Fakat bu durum daha ne kadar sürecek? Acaba yaşanan sorunlar vardı da, görmezlikten mi geliniyordu? Ya da tek parti iktidarının hep devam edeceği mi düşünülüyordu? 1946 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde büyük bir oy potansiyeline sahip olduğu anlaşılan CHP, aynı başarıyı Isparta'da da sürdürdü. Fakat 1950 milletvekili seçimlerine bakıldığında bu durum tamamen tersine döndü. Uzun sayılamayacak bir dönem aralığında bu kadar önemli bir değişikliğin yaşanmasında birtakım faktörlerin etkili olduğu da bir gerçektir.

Siyasi partilerin mücadele ettiği yerleşim merkezlerinden olan Isparta'da CHP ile DP'nin mücadelesi oldukça sert bir şekilde gerçekleşti. Yapılan bu çalışmada Isparta'da 1946 seçimlerinde büyük bir farkla seçimleri kazanan CHP'nin, 1950 seçimlerinde neden kaybettiği, bu süreçte CHP ile DP arasında yaşanan siyasi mücadele, bu mücadelenin nedenleri ve sonuçları ele alındı. Konu ile ilgili daha önceden yapılan benzer çalışmalar bulunmaktadır. Bayram Akça ile Esin Yüzbaşı'nın hazırladığı "Çok Partili Siyasete Geçiş İle Demokrat Parti Döneminde Isparta'da Milletvekili Seçimleri" başlıklı çalışmada 1946-1960 tarihleri arasında milletvekili seçimleri üzerinde durulmuş, milletvekili seçim sonuçları ve milletvekili öz geçmişleri ele alınmıştır. Esin Yüzbaşı'nın hazırladığı "Cumhuriyet Döneminde Isparta (1923-1980)" başlıklı doktora tezinde ise 1923 ile 1980 tarihleri arasında Isparta ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Yapılan bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı ise çok partili siyasi hayat geçiş sürecinde, CHP ve DP'nin Isparta'daki siyasi mücadelesinin incelenerek, 1946 ile 1950 tarihleri arasında yapılan genel seçimlerde Isparta'da oluşan farkın nedenlerinin açığa çıkarılmasıdır.

1. Türkiye'de Çok Partili Demokratik Hayata Geçiş ve İktidarın Tutumu

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün savaş sonrasında beliren Rus tehdidine karşı Batı ile yakınlaşmak istemesi, ülke içinde çok partili demokratik hayata geçilmesinde itici bir kuvvet oldu (Haytoğlu, 2011: 83). 19 Mayıs 1945 tarihinde Cumhurbaşkanı İnönü yaptığı konuşmasında, "Harp

zamanlarının ihtiyatlı tedbirlerine lüzum gösteren şartlar kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecekti.” diyerek, tek parti döneminin sonlanacağını işaretini verdi (Karpat, 2010: 230). O dönemler CHP Milletvekili olan Adnan Menderes de 15 Ağustos 1945 yılında yapmış olduğu konuşmada, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın bir gereği olarak, demokratik hayata geçilmesini gerekli gördüğünü ifade etmekteydi (Yetkin, 1983: 250-251). İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru beliren Rus tehdidine karşı durabilmek için, Batı devletleri ile kurulan ilişkilerin geliştirilmesine rağmen, CHP'de anlaşmazlıklar tekrar baş gösterdi. Partinin bazı uygulamalarından rahatsız olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü şikâyet ettikleri konuları açık bir şekilde ifade ettiler (Lewis, 2000: 304). Şikâyet edilen konular arasında yer alan ve DP'nin kurulmasına neden olacak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (Oran, 2004: 391), ülke topraklarının sürekli olarak işlenmesi (Uran, 2007: 349) ve toprağın yetmediği yerlerde, toprağı olmayan ya da az olanlara dağıtılması için elli dönüme kadar arazinin kamulaştırılabileceğini öngörmekteydi (Eroğul, 1990: 9). CHP'de fikir anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olan tasarı (Toker, 1993: 39) nedeni ile hükümet, büyük arazi sahiplerinin elinden bir kısım araziye almaya çalışmakla suçlandı (Uran, 2007: 349). Çiftçiyi Topraklandırma Kanun tasarısı ile ilgili esaslarının 5 Ocak 1945'de açıklanması ile başlayan tartışmalar, kanunun görüşüldüğü 14 Mayıs günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) örgütlü ve sistemli bir muhalefet haline dönüştü (Bila, 1999: 104). Kanun tasarısı özellikle aralarında Adnan Menderes'in de yer aldığı toprak sahiplerini oldukça rahatsız etti. Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü (Eroğul, 1990:10- 11), 7 Haziran 1945 tarihinde, CHP'nin parlamentodaki grubuna, savaş sona erdiği için demokratik özgürlüklerin yeniden kurulması gerektiğini ileri sürerek, Meclisin yürütme üzerindeki anayasal haklarını kullanmasına izin verilmesi ile ilgili tekliflerini sundular (Karpat, 2010: 231). Yukarıda adı geçen ve kendilerine Dörtler denen bu gruptan, Tan ve Vatan gazetelerinde yazdıkları eleştirel makalelerden dolayı Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, ardından da Refik Koraltan, CHP'den resmen ihraç edildiler (Zürcher, 2015: 310). Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden istifa etti, daha sonra CHP'den ayrıldı (Koçak, 2002: 180). Böylece söz konusu takdirle DP'nin kuruluşu yönünde somut bir adım atılmış oldu (Uran, 2007: 362). Celal Bayar, CHP'den ayrıldıktan sonra, yeni parti kurmak için yaptığı hazırlıkları hızlandırdı (Yeni Parti İçin Son Hazırlıklar, 1945). Bu dönemde Ahmet Emin Yalman vasıtası ile Nihat Erim'e ulaşarak, Celal Bayar'ın kurmayı planladığı yeni partinin kurucular heyetine katılması istendi. Nihat Erim ise CHP'ye uzun yıllardır üye olduğunu ve partisinden ayrılmak için herhangi bir sebep görmediğini belirterek teklifi geri çevirdi (Erim, 2005: 45). Bayar bir süre sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü ziyaret etti (İnönü, Yeni Kurulacak Partinin Liderini Yemeğe Alıkoyarak İltifatta Bulundular, 1945). Anlaşıldığına göre CHP'den ayrılanlar, CHP'den ayrılmayı düşünenlerle birlikte parti kurma çalışmalarına başlamayı planlamaktaydı. Zaten partinin kurulduğu dönemde, DP'nin ekonomik ve sosyal olarak CHP'den farkının ne olacağı ile ilgili olarak sorulan soruya Adnan Menderes, “Biz CHP'den biraz daha soldayız” şeklinde cevap vermişti (Toker, 1993: 47).

CHP'de gerginliğin devam ettiği günlerde sanayici Nuri Demirağ tarafından 18 Temmuz 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi (MKP) kuruldu. Çok geçmeden de CHP ile bağlarını koparan dörtlü grup tarafından, 7 Ocak 1946 yılında DP kuruldu (Karpat, 2010: 231). DP'nin kurulması ile birlikte yönetimden hoşnut olmayan toplumun çeşitli tabakaları, DP'yi desteklemeye başladı (İnan, 2011: 117). MKP'nin parti programında ekonominin liberalleştirilmesi ve serbest girişimin geliştirilmesi konuları yer aldı (Zürcher, 2015: 310). DP'nin programı ise iki ana görüş etrafında şekillendi. Partinin siyasi amacı, ülkede demokrasinin gerçekleşmesini sağlamaktı. Bu nedenle parti programında temel hak ve özgürlüklere geniş yer verildi. Ayrıca tek dereceli seçim sistemi ve seçim güvenliği üzerinde önemle duruldu, özel girişim ve sermayeye vurgu yapıldı (Koçak, 2002: 181). DP'nin genel başkanı Celal Bayar, Adana'da yaptığı ilk seçim konuşmasında, partinin kuruluş amaçlarından birinin milli iradenin gerçekleşmesi olduğunu vurgulamıştı (Şahingiray, 1999: 15). DP parti programının umumi prensipler kısmında yer alan birinci maddesine göre

demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesi ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesi amacı ile kurulduğu belirtilmekteydi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 435.1807.1,17.07.1946, s.15). Partinin amacı ise programda yazılı esasları gerçekleştirmek için kanunların verdiği haklar ve tüzüğü hükümleri dairesinde çalışmaktı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 435.1807.1,17.07.1946, s.4).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve CHP'li üyeler, DP'nin kurulmasını demokratikleşme yolunda atılmış önemli bir adım olarak gördüler. CHP'ye göre DP, hükümeti ve yönetimi denetleyecek yeni bir denetim organı şeklinde görev yapmalıydı (Koçak, 2002: 181). Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesinde yayınlanmak üzere hazırladığı makalesinde, DP'nin kurulması ile ilgili haberin memnurlukla karşılandığını, Cumhurbaşkanı'nın 1 Kasım nutkunda CHP karşısında bir muhalefet partisi bulunmamasının demokrasi açısından bir eksiklik olduğunu söylediğini ifade etti (Yeni Parti Ankara'da Nasıl Karşılandı, 1945). Bu arada CHP İkinci Olağanüstü Kurultayı, 10 Mayıs 1946'da Ankara'da toplandı. Kurultayın toplanmasındaki amaç, CHP'nin yapısında çok partili hayata uyum sağlayacak bazı değişiklikleri gerçekleştirmektir. Bu kurultayda "Değişmez Genel Başkan" ve "Milli Şef" unvanlarının kaldırılması uygun görüldü (Koçak, 2002: 181). Ayrıca yeni seçimlerin doğrudan oy esasına göre yapılması sağlanarak, demokratikleşme yolunda önemli bir adım atıldı (Karpata, 2010: 232).

DP yönetimi, yapacakları kurultay ile ilgili çalışmalarını sürdürürken Nihat Erim de, DP ile ilgili olarak Ulus gazetesinde yayınlanmak üzere hazırladığı makalesinde DP'nin kuruluşundan sonra zamanla acemilikten sıyrılarak tecrübe kazanıldığını, yapılacak olan DP kurultayının da memnuniyetle karşılanması gerektiğini ifade etti (Ulus'un Mühim Bir Başmakalesi, 1947). Bu dönemde CHP'nin, DP'ye karşı takındığı olumlu tavır, devam etmekteydi. Fakat DP'nin ülke genelinde hızlı bir şekilde teşkilatlarını kurmaya başlaması üzerine, CHP'nin DP'ye olan tavrında değişimler meydana geldi. DP'nin bu atağına karşı CHP, 1947 yılında yapılacak genel seçimleri erken bir tarihte almak istedi. CHP Meclis Grubu tarafından alınan karar, MKP ve DP tarafından sert bir şekilde eleştirildi. İktidar partisinin bu hamlesi, birçok kesim tarafından muhalefet partilerin gelişmesinin önlenmesi amacıyla yönelik bir adım olarak değerlendirildi. Bu nedenle DP, 21 Nisan'da milletvekili ara seçimine ve 26 Mayıs'taki belediye seçimine katılmadı (Koçak, 2002: 182). CHP, 1946 yılının ilk aylarında yapılan köy ve belediye seçimlerini kazandı. Daha sonra seçim kanununda yapılan düzenlemeye göre tek dereceli seçimle milletvekili seçimlerine geçildi. DP, o sırada 39 vilayette teşkilatını kurmuştu (Koraltan, 2013: 131). DP'nin tek dereceli seçim ve seçim güvenliği konularında ısrarcı tutumu üzerine, CHP 5 Haziran'da milletvekili seçimlerinin tek dereceli olarak yapılmasını kabul etti (Koçak, 2002: 182). 1946 genel seçimleri öncesinde CHP'de yer alan muhalifler yüzünden partinin zayıfladığı, genel olarak CHP teşkilatının iyi çalışmadığı, gazetelerden de etkili şekilde faydalanılmadığı yönünde şikâyetler olmakta, buna karşılık DP mensuplarının kendilerinden emin duruşları da dikkatlerden kaçmamaktaydı. DP'lilerin bu tavırları ise CHP'lileri rahatsız etmekteydi (Erim, 2005: 59-60).

2. 1946 Genel Seçimleri Sonrasında CHP İle DP Arasındaki Siyasi Mücadele

21 Temmuz 1946 tarihinde, % 85 oranında katılımın sağlandığı seçimlerde CHP, kesin bir üstünlük elde etse de, yapılan seçim, tarihe şaibeli seçim olarak geçti (Karpata, 2010: 232). 1946 genel seçimlerinin en büyük özelliği, cumhuriyet tarihinde yapılan ilk tek dereceli milletvekili seçimi ve çok partinin katılabildiği ilk genel seçim olmasıydı (Koçak, 2009: 528). Fakat seçim esnasında yapılan bazı usulsüzlükler, seçime damgasını vurdu (Koraltan, 2013: 131). Seçimde yapıldığı iddia edilen usulsüzlüklerin basında yer almasından sonra, seçime ilişkin yapılan tüm tartışmalar, 24 Temmuz tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yasaklandı (Koçak, 2009: 529). Seçimler sonunda DP Mecliste 64 sandalye, Bağımsızlar 6, CHP ise 395 sandalye elde etti (Karpata, 2010: 232).

Seçimleri CHP kazanmasına rağmen yolunda gitmeyen işler, düzeltilemeyen aksaklıklar vardı. CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, 1946 yılının sonlarına doğru parti teşkilatına gönderdiği genelge ile örgütün, üst kademelerden herhangi bir tebliğ ve tavsiye beklemeden sorumluluk alarak, halkın partiye kazandırılması için gereken tedbirleri almasını istedi (Koçak, 2017: 50). Diğer taraftan 1946 seçimlerinden sonra, DP'nin seçim kanununda değişiklik ve anayasaya aykırı kanunların kaldırılması yönündeki istekleri, iki parti arasındaki ilişkileri sertleştirdi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü devreye girerek, her iki partinin temsilcileri ile görüştü. İnönü'nün yaptığı görüşmeler sonunda, 12 Temmuz 1947 yılında 12 Temmuz bildirisini yayınlandı (Karpaz, 2010: 232). Bildiri ile birlikte, muhalefetin varlığı meşrulaştı (Zürcher, 2015: 314). Fakat 12 Temmuz bildirisinden sonra CHP'de anlaşmazlık çıktı. Partideki bir grup, muhalefete karşı sert bir politika izlenmesini talep ederken, diğer grup da muhalefete karşı daha ılımlı bir tutum içine girilmesini istedi. Sert tutumu destekleyen Recep Peker hükümeti, bir süre sonra istifa etti. Yerine ise muhalefete daha ılımlı yaklaşan Hasan Saka getirilerek, hükümeti kurmakla görevlendirildi (Koçak, 2002: 186,188). Burada ilginç olan CHP'li yetkililerin, DP ile ilişkilerin düzeltilmesi amacıyla Recep Peker'in istifasından sonra yerine Hasan Saka kabinesinin getirilmesi ile ilgili olarak DP lideri Celal Bayar'ın görüşlerine başvurmasıydı (Uran, 2007: 384).

CHP'de parti içi sıkıntıların yaşandığı bu dönemde partinin yedinci büyük kurultayı, 17 Kasım 1947 tarihinde toplandı. Fakat kurultay süresince, her gün yöneticilere ve İsmet İnönü'ye karşı yoğun eleştiriler yapıldı (Bila, 1999: 128). Bu durumun yaşanmasında, kurultayın toplanma tarihi de etkiliydi. Çünkü partiler arası münasebetler, her gün biraz daha gergin bir durum almaktaydı. Dolayısıyla kurultayda yer alan her delege, parti ile hükümeti tenkit ediyordu (Uran, 2007: 386). On beş günden fazla süren yoğun bir çalışma neticesinde yeni bir tüzük ve yeni bir program kabul edildi fakat beklenen kararlar alınamadı. İnönü, partinin genel başkanı olarak kaldı (Eroğul, 1990: 32). Tüm parti örgütlerinin seçimle iş başına getirilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca parti milletvekili adaylarının % 70 oranında mahalli örgütler tarafından belirlenmesi yönünde ilke kararı alındı. Bu kararlar CHP, parti içinde aşağı kademelerin de taleplerini etkin kılmaya çalıştı (Koçak, 2002: 188-189).

1948 yılı bütçe görüşmeleri başladığında, DP ve CHP arasındaki ilişkiler daha da gergin bir hal almaya başladı. Hem Adnan Menderes (A. Menderes'in DP Adına Dünkü Demeci, 1948) hem de DP Genel Başkanı Celal Bayar, hayat pahalılığına neden olacağı gerekçesiyle yapılan bütçeyi eleştirdi (DP'nin İzmit Kongresi Bir Ambarda Toplandı, 1948). Eleştirilere karşılık veren Tahsin Banguoğlu, 25 sene şef otoritesi altında cumhuriyet rejimi ile idare olunduğunun hiç kimse tarafından inkâr edilmediğini, DP'nin Mecliste bulunuş sebebinin de murakabeyi kuvvetlendirmek olduğunu belirterek, DP'nin hizmetlerini inkâr etme niyetinde olmadıklarını söyledi (Meclisin Dün 17'de Yaptığı Toplantı, 1948). Çok geçmeden CHP'de bazı istifaların olacağına dair iddialar ortaya atıldı. İstifa iddiaları ile ilgili olarak bir açıklama yapan Hilmi Uran "Şayiaları çıkaranlar, bildiklerini değil istediklerini ve belediklerini söylüyorlar" diyerek iddiaları yalanladı. Yeni bir parti kuracağı iddia edilen Hamdullah Suphi Bey de, "Böyle bir kararım olsa arkadaşlarla toplanırdık, görüşmeler olurdu" diyerek iddiaları yalanladı (Halk Partisi Yeni İstifa Şayialarını Yalanlıyor, 1948). Kısa bir süre sonra DP'de de, parti üyeleri arasındaki anlaşmazlıklara dair haberler gazetelerde yer almaya başladı. Zaten 12 Temmuz beyannamesi, CHP'de olduğu gibi DP'de de gerginliğe neden olmuştu. DP Başkanı Bayar, beyannamenin partinin manevi şahsiyetine mal edildiğini söylese de DP örgütü, beyannamenin iktidar partisi ile bir uzlaşmayı sağlayacak olması nedeni ile bu girişimi desteklememekteydi. DP'de bazı kesimler, İnönü'nün demokrasiyi samimi olarak istemediğini ileri sürerek, müzakerelere bile karşı çıktılar. Kenan Öner, 12 Temmuz beyannamesini gizli bir uyuşma belgesi olarak gördüğünü, DP yöneticilerinin teşkilatı dikkate almadığını iddia etti (Yılmaz, 2008: 274). Zaten DP'lilerin büyük bölümü de, iktidarla olan münasebetin ılımlı olmasına, partililerin hoş görmeyeceğini iddia etmekteydi (Uran, 2007: 380). DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner, Celal Bayar'ı İnönü ile gizli bir anlaşma yapmakla suçladı ve

partili milletvekillerini Meclisi boykot edip mücadeleyi kırsal kesimde sürdürmeye davet etti (Karpat, 2010: 232). Kısa bir süre sonra da, DP Genel Kurulu ile anlaşamayarak istifa etti (Kenan Öner, DP Genel Kurulu ile Anlaşamayarak İstifa Etti, 1948; Demokrat Parti İstanbul Kongresi Bugün Toplanıyor 1948). Hemen ardından DP'deki muhalif grup, partiden ayrılarak, 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'ni (MP) kurdu (Koçak, 2002: 191). Partiden ayrılmaların yaşandığı bu dönemde, DP'nin Meclisteki koltuk sayısı önemli oranda azaldı (Lewis, 2000: 307). İstifa iddialarının yanı sıra, CHP ve DP'de karışıklık başladığına dair haberler, basında yer almaya başladı (Partilerde Bozgun Başladığı İddiaları, 1948). Öte yandan DP, seçim kanununun değişmesi ile ilgili olarak ısrarcı tutumunu sürdürmeye devam etti. Bu nedenle CHP tarafından Nisan ayında yapılacak seçimlerden önce mevcut seçim kanunu üzerinde gizli oy açık tasnif örneğinde olduğu gibi bazı düzenlemeler yapıldı. Ayrıca yeni seçim kanununun 1949 yılında genel seçimlerden önce Meclise getirilmesi için çalışmalarına devam edildi (Yeni Seçim Kanunu 1949 da Meclise Verilecek, 1948). DP tarafından yeterince liberal olmadığı gerekçesi ile eleştirilen Hasan Saka Hükümeti, 8 Haziran 1948 tarihinde istifa etti. 9 Haziran 1948'de ikinci Hasan Saka hükümeti kuruldu. İkinci Hasan Saka hükümeti döneminde, seçim yasasında değişiklik yapılarak, gizli oy açık sayım ilkesi kabul edildi (Koçak, 2002: 189-190).

CHP'den ayrılan üyelerin kurduğu DP, halk tarafından kısa sürede kabul edildi. CHP, kararların en tepede alındığı yüksek derecede merkezileşmiş bir partiydi. DP ise, yerel parti örgütlerinin katılımına yani parti tabanına danışarak karar alan bir partiydi (Karpat, 2010: 234). DP'nin kısa sürede halk nezdinde kabul görmesi, başta DP'nin kuruluşunu memnuniyetle karşılayan CHP'nin daha sert tedbirleri almasını gerekli hale getirdi. Hikmet Bayur, DP ve yöneticileri hakkında "Bu partinin bugünkü hali ile iktidara geçmesi yurt için artık bir kar değil, bir zarar olur. O, iyi bir tasfiye görmezse muhalefet bayraktarlığı başka bir partiye geçmelidir" diyerek iki parti arasında süren mücadelenin daha da sertleşeceğini sinyallerini verdi (Hikmet Bayur DP'nin Hücumuna Cevap Veriyor, 1948).

CHP ile DP arasındaki gerginliğin arttığı bir dönemde DP'nin ikinci büyük kongresi, 20 Haziran 1949 tarihinde Ankara'da toplandı. Tasvir gazetesinin 22 Haziran 1949 tarihli nüshasında yer alan habere göre, DP kongresini meşgul eden asıl konu 21 Temmuz 1946 seçimlerinde uygulanan yöntemdi. Kongrede, bu yöntemin gelecek seçimlerde de kullanılması durumunda, DP'nin neler yapacağı konusu görüşülmüştü. Gazetede yer alan habere göre, kongrede gelecek seçimlerde kanunlara uyulmaz ve milli hâkimiyete ihanet edilirse, bunu yapanlar millet suçu işlemiş sayılacaklardı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 204.808.2, 29.06.1949, s.1). Kongreden DP'nin daha zayıflamış olarak çıkacağını düşünen CHP'liler olsa da (Erim, 2005: 349), DP'nin ikinci büyük kongresinde dilekler komisyonu, çalışmasını bitirerek bir rapor hazırladı. Yeni bir seçim kanununun hazırlanması başta olmak üzere birçok konuda yapılması istenilen çalışmaların yer aldığı rapor, "Artık yorgun ve hasta olan iktidar, birinci hakiki sahibi olan millete terk etmelidir" şeklinde bitmekteydi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 204.808.2, 29.06.1949, s.30). Kongrede ayrıca yeni seçimlerle ilgili olarak, partinin izlemesi gereken siyasetin nasıl olacağı üzerinde duruldu. Kongrede Ana Davalar Komisyonu raporu da görüşüldü. Komisyon raporunda, seçim yasasının DP'nin talepleri doğrultusunda değiştirilmesi, seçim güvenliğinin sağlanması ve seçimin adli denetim altında yapılması istendi. Bu görüşler 25 Haziran'da Milli Teminat Andı olarak yayınlandı (Koçak, 2002: 192). DP'nin yaptığı kongrenin hemen ardından hükümet tarafından bir tebliğ yayınlandı. Tebliğde DP kongresinde karar altına alınan Milli Teminat Andı eleştirilmekteydi. Ayrıca alınan kararın, görevli devlet memurlarını milli husumete maruz kalmakla tehdit ettiği, oy sahibi vatandaşları korku ve baskı altına almayı hedeflediği belirtildi. Hükümetin tebliğine karşı çıkan Celal Bayar ise, bu durumun hem hükümetin eski zihniyetle hareket etmesinden, hem de 21 Temmuz'da yaşananların tekrarlanma ihtimalinden kaynaklandığını belirtti. İki siyasi parti arasında kısa süreli de olsa başlayan ılımlı

hava, Nihat Erim ve arkadaşlarının yurt seyahatine çıkarak DP aleyhinde konuşmalar yapması ile tekrar sertleşti (Ağaoğlu, 1992: 333-334).

İkinci Hasan Saka Hükümetinin, 14 Ocak 1949 tarihinde istifa etmesi üzerine Şemsettin Günaltay, yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Günaltay Hükümeti döneminde yeni seçim yasası hazırlandı. 16 Şubat 1950'de TBMM'de kabul edilen yeni seçim yasasına göre tek dereceli, genel, eşit ve gizli oy ile serbest seçim yapılması, sandık kurullarında siyasal parti temsilcilerinin bulunması, gizli oy açık sayım ilkesinin uygulanması ve seçimlerin adli denetim altında yapılması sağlandı (Koçak, 2002: 192). Seçim tarihi nedeni ile de iki parti arasında tekrar bir anlaşmazlık yaşandı. Esasında CHP seçimleri ilkbaharda yapmaya karar vermiş fakat DP'nin yoğun itirazları neticesinde genel seçimler 14 Mayıs 1950 tarihine ertelenmişti (Ağaoğlu, 1992: 388-389).

14 Mayıs 1950 tarihindeki seçimler, çoğunluk esasına dayandırıldı (Karpat, 2010: 235). DP aday listesinin en önemli özelliği her sahada tanınmış kişilerin yanı sıra yeni insanlar, taşra avukatları, genç doktorlar, esnaf, tüccar ve çiftçilerin yer almasıydı (Ağaoğlu, 1992: 399). DP'nin bu tercihleri, seçimleri kazanmasında oldukça etkili oldu. Seçim sonunda DP 408, CHP 69, bağımsızlar 9, MP ise 1 milletvekili kazandı (Karpat, 2010: 235). Sekiz buçuk milyon seçmenin katıldığı seçimlerde DP oyların % 53, 4'ünü, CHP ise %39,8'ini elde etti (Zürcher, 2015: 318). 1950 genel seçimleri ile artık egemenliğin millete ait olduğu tescillendi (Karpat, 2009: 113).

3. Isparta İlinin İhtiyaçlarının Giderilmesi İçin CHP Tarafından Yapılan Çalışmalar

1946 genel seçimlerinden önce, Isparta'da teşkilatı bulunan CHP'nin, birçok konuda eksikliği vardı. Örneğin CHP Isparta Bölge Müfettişinin Isparta ili ile ilgili 6 Ocak 1941 tarihli teftiş raporundan anlaşıldığına göre, partinin program ve icraatı hakkında, her ne kadar parti idare heyeti parti prensiplerini yaymaya çalışsa da, üyelerin bilgilendirilmesi için yapılan çalışmalar eksikti. Bir istisna olarak, Ün dergisi, partinin prensiplerini yaymaktaydı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1390.614.1,10.11.1946, s.9). Öte yandan DP'nin hazırladığı parti programının 44. maddesinde, genel idare kuruluna parti teşkilatını yapmak için uygun görülen il ve ilçelerde, müteşebbis heyeti kurma yetkisi verilmişti (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 435.1807.1, 17.07.1946, s.12). DP'nin teşkilat kurmak için uygun gördüğü yerlerden birisi de Isparta idi. Isparta'da teşkilatını çok önceden kuran CHP'nin ise Isparta'da kazalar konusunda da birçok eksikliği vardı. Örneğin Eğirdir'de partinin program ve icraatı hakkında üyeleri bilgilendirmek için hiçbir konferans verilmemişti. Eğirdir'deki partililer, buna gerekçe olarak, konferans için uygun yer bulamadıklarını belirtmişlerdi. Şarkikaraağaç ve Sütçüler kazalarında da durum pek farklı değildi. Parti prensiplerinin halka anlatılması hususunda gerekli çalışmalar yapıldığı tek kaza Yalvaç'tı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1390.614.1, 10.11.1946, s.11). Bütün bu olumsuzluklara rağmen CHP'nin Isparta'da yaptığı çalışmalar neticesinde, 1942 yılında Isparta vilayetinde 183 köy ocağı ve 99 mahalle ocağında kayıtlı partili sayısı 17.178 kişiye ulaştı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 161.643.1, 27.10.1950, s.60). 1946 yılına gelindiğinde ise ilde CHP'ye kayıtlı üye sayısı 15.648 kişiydi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 161.643.1, 27.10.1950, s.12). Milli Mücadeleye katılan Ispartalıların, CHP'nin ilk dönemlerinde etkili bir güç olmasında ve partiye katılan kişilerin sayılarının artmasında önemli katkıları olmuştu. Örneğin Milli Mücadeleye destek veren Tahirpaşazade Hafız İbrahim Demiralay (Demirgil ve Demirgil, 2009: 69), TBMM'de Isparta milletvekili olarak birinci dönemden başlayarak, altı dönem boyunca milletvekilliği yapmıştı (Gül ve Gül, 2009: 88). Yine o dönemlerde Hüseyin Hüsnü Özdamar, Mükerrerem Karaağaç ve Kemal Turan Ünal, tek partili yıllarda neredeyse değişmeyen Isparta milletvekilleri olmuştu. Hüseyin Hüsnü Özdamar, Kurtuluş Savaşı'nda Batı cephesinde çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, TBMM'de altı dönem Isparta milletvekilliği yapmış bir din ve siyaset adamıydı. Fakat çok partili hayata geçişle birlikte bu durum değişti. Hafız İbrahim Demiralay'ın oğlu Kemal Demiralay ve Sait Bilgiç çalışmalarını DP'de sürdürmeye karar verdiler (Gül ve Kiriş, 2009: 104).

CHP'nin bütün gayretlerine rağmen, genel olarak sıkıntılar devam etti. Denizli Bölge Müfettişi Isparta Milletvekili Kazım Ayder, CHP Genel Sekreterliğine 6 Ocak 1947 tarihinde gönderdiği yazıda, yaşanan sıkıntılardan bahsetti. Ayder, gönderdiği yazıda 1946 yılı kongrelerinin daha önceki senelere göre daha canlı geçtiğini bildirmekle birlikte köylülerin önemli bir bölümünün, henüz bir imtihan sırasında tamamen ne tarafa temayül edeceklerini tahmin etmenin ve bunun üzerine bir fikir yürütmenin mümkün olmadığını özellikle vurguladı. Bu sorunun çözümü için köylüye ve halka, sürekli olarak parti prensipleri ve hükümetin yaptığı işler hakkında aydınlatıcı konuşmaların yapılması gerektiğini belirtti. İlaveten köylünün ve halkın ulaşım, posta, orman gibi konularda yaşadıkları sorunlara dikkat çekti (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 161.643.1, 27.10.1950, s.12). Bunların haricinde Isparta'ya çeşitli alanlarda yatırım yapılmasına rağmen, devam eden sorunlar da vardı. Örneğin şehirde meyve ve sebze satan dükkânların, haftanın her günü açık olmaması yüzünden meyve sıkıntısı çekilmekteydi (Isparta'da Meyve ve Sebze Sıkıntısı Çekiliyor, 1948). Haftada dört gün İstanbul ve İzmir istikametlerinden Isparta'ya gelen trenlerin seyirlerindeki değişiklik ise halkı olumsuz yönde etkilemekteydi (Isparta Tren Seferlerinde İntizamsızlık, 1948). Aslında Denizli Bölge Müfettişi, Isparta'da yaşanan sorunların ve çözüm yollarının neler olacağını açık bir şekilde belirtmişti. Fakat anlaşıldığına göre bu öneriler ya gerektiği kadar dikkate alınmamıştı ya da mevcut ekonomik durum nedeniyle sorunların çözümü için şehre yeteri kadar kaynak aktarılmamıştı.

Köylünün şikâyetlerinin artması ve bu şikâyetlerin çözülmesi yolunda yapılması düşünülen çalışmaların başarısı, köylü vatandaşın tercihlerini belirlemede önemli bir etken oldu. Bununla birlikte Isparta'nın mevcut sorunlarının giderilmesi için yetkililer tarafından bazı önemli adımlar atıldı. Isparta'da mevcut hastanenin şehrin ihtiyacını karşılayamaması üzerine yeni bir hastane binasının yapılması için bir cemiyet kuruldu (Isparta'da Hastane İnşaatı İlerliyor, 1947). Isparta Hastanesinde işçilerin muayene olması için de bir bölüm yaptırıldı (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C.3, Toplantı 1, Birleşim 26, 28 Aralık 1946: 739). Isparta ilinin Atabey bucağında yer alan 5.000 dekarlık alanın sulanması için gerekli çalışmalar yapıldı. Yetkililer tarafından 1948 yılından itibaren, Eğirdir Gölü'ne gerekli bakımın yapılarak, 40.000 dekarlık arazinin tekrar verimli hale getirileceği belirtildi. Isparta'da yaşanan kuraklık sorununu çözülmesi için de Gölcük Gölüne, 600-700 m. uzunluğunda bir tünel yapılmasına karar verildi (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C.6, Toplantı 1, Birleşim 81, 4 Eylül 1947: 624). Isparta'nın Karaağaç ilçesinde bir ortaokulun açılması için çalışmalar yapıldı (Isparta'da Ortaokul Açılıyor, 1948).

4. Isparta'da 1946 Genel Seçimleri ve Seçimlere Yapılan İtirazlar

CHP'nin Isparta'da yaptığı çalışmalar devam ederken, DP ise hızlı bir şekilde teşkilatlarını kurmaya devam etti. Isparta'da il makamının 11 Nisan 1946 tarihli izni ile DP Isparta şubesi kurularak, şube başkanlığına Mehmet Ali Tokoğlu getirildi (Yüzbaşı, 2019: 220). Fakat kısa bir süre sonra DP'den ayrılmalar başladı. Eğirdir DP müteşebbis heyetinden Ali Serçe, Alâeddin Ökten, İbrahim Demiray, Hasan Sayran, İbrahim Bardan, Kâtip Mehmet Karacan ve Kâtip Hasan Karacan DP'den ayrıldı (Isparta'daki İstifalar, 1946). Bu arada 1946 yılında yapılan belediye seçimlerinde Isparta belediye başkanlığına Kemal Demiralay getirildi (BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, 184.22.4, 25.06.1946, s.4). Çok geçmeden DP'de yaşanan parti içi huzursuzluklar ve partiden ayrılmalar, CHP'de de görülmeye başladı. CHP İl İdare Kurulu Başkanı tarafından 26 Haziran 1946 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre, CHP'ye kayıtlı olup, DP lehine çalışan partililer vardı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 450.1853.2, 22.07.1946, s.2). Konu ile ilgili olarak CHP Isparta Merkez Kaza İdare Kurulu Başkanı, 17 Haziran 1946 tarihinde CHP İl İdare Kurulu Başkanlığına bir yazı gönderdi. Bu yazıda, parti müfettişinin riyasetinde idare kurulunun toplandığı belirtilerek, son yapılan belediye seçimlerinde faal halde teşkilatta görev alan partililerden bazılarının CHP'li gibi görünerek, DP için çalıştıklarına dair bilgiler vardı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 450.1853.2, 22.07.1946, s.3). Partiden ayrılmaların yaşandığı bu dönemde Son Posta

gazetesinin 18 Ocak tarihli sayısında, Tasvir gazetesinin ise 27 Ocak tarihli sayısında, Isparta'nın Sütçüler ilçesi CHP İdare Kurulu üyelerinin başkan hariç toptan istifa ettiklerine dair haberler yer aldı. Sütçüler ilçesi idare kurulu başkanı Ahmet Çetinkaya ise bu haberleri yalanladı (Uydurma Bir Haber Yalanlanıyor, 1947).

Isparta Valisi Nuri Atay, 1946 yılında yapılacak genel seçimler öncesinde merkez köyleri, nahiyeleri ve bazı ilçeleri dolaşarak seçimle ilgili olarak görevlilere gerekli uyarılarda bulundu (Yüzbaşı, 2019: 220). 1946 milletvekili seçimleri sonucunda Isparta'da Kemal Turan Ünal, Kazım Aydar, Rıfat Güllü, Sait Köksal ve Şevki Yalvaç milletvekili seçildiler (Köklü, 2016: 36). Fakat seçimler Isparta'da sakin geçmedi. Temmuz 1946'da genel seçimler yapıldığı sırada Senirkent'te köylülere baskı yapıldığına dair ihbarların alınması, tepkileri de beraberinde getirdi. DP'den Refik Koraltan, olay sonrası Celal Bayar ile Senirkent'e gitti (Koraltan, 2013: 133). Çok geçmeden Senirkent'ten 10 vatandaşın imzasını taşıyan bir mektup, Büyük Millet Meclisi'ne gönderildi. Bir sureti bazı gazeteler tarafından yayınlanan bu mektupta, halkın gördüğü baskıdan bahsedilmekte ve bu duruma bir son verilmesi gerektiği belirtilmekteydi (Isparta'daki Hadise, 1947) Yapılan inceleme ve soruşturmalardan sonra kanuna aykırı muamele yaptıkları tespit edilen kişilerin tutuklanmalarına karar verildi (İçişleri Bakanlığının Tebliği, 1947).

Seçimlerle ilgili şikâyetler sadece bununla da sınırlı değildi. İlgili makamlara gönderilen dilekçelerde, il merkez kasabası ile Yalvaç'ta idare âmirleri ile zabıta memurlarının, seçimlere müdahale ettikleri ve halkı tesir altında bıraktıkları, nakil vasıtalarına idare amirlerince el konularak, DP'yi hareketsiz bıraktıkları, bu nedenle DP'nin temsilcilerini her yere gönderemediği, Yalvaç'ın bazı köylerinde ise temsilcilerin kabul edilmediğine dair şikâyetler yer aldı. Ayrıca bu dilekçelerde Isparta merkez kasabası ile Yalvaç'ta halka CHP'ye oy verilmesi hususunda baskı yapıldığı, Sütçüler ilçesinde önceden bildirilen rakama göre fazla oy kullanıldığı gibi konular yer aldı. Yapılan incelemede, dosyada mevcut vesikalara göre Isparta merkez kasabasında hemen her sandıkta DP için oy kullanıldığı, ancak bunların yer yer değiştiği, merkez kasabada DP'ye muhtelif sandıklarda verilen oyların toplamının bütün oyların yarısına yakın olduğu belirtildi. Bundan başka DP'nin, Keçiborlu ve Atabey nahiyelerinde oldukça fazla oy aldığı, merkez ilçede 9000 civarında kullanılan oyların çoğunluğunu dört DP adayıyla bir CHP adayının aldığı ifade edildi. Yine en çok şikâyet konusu olan Yalvaç'ta da, kullanılan 12.000'e yakın oyun dörtte birini DP adaylarının ve geri kalanını ise C.H.P. adaylarının aldığı ifade edildi. Bu durumun, ilçede oy kullanılmadığı yolundaki iddiaları geçersiz kıldığı belirtildi. Sütçüler'de oyların ilk bildirilen rakamdan fazla olmasının nedeninin ise defterlerin asılışı sırasındaki müracaatlardan ve mahallî bir konudan ileri geldiğinin anlaşıldığı ifade edildi. Genel olarak bakıldığında ise Isparta ilinde almış üç bin seçmenden elli bine yakınının CHP adaylarına, on üç bine yakınının DP adaylarına oy verdiğinin anlaşıldığı belirtildi. Bağımsız adayların ise dört binden fazla oy aldığının tespit edildiği açıklandı (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C1, Toplantı 0, Birleşim 8, 26 Ağustos 1946, Isparta Milletvekillerinin seçim tutanakları hakkında Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu 5/26, S. Sayısı.32, TBMM Esas No5/26, T.İ Komisyonu Karar No. 43: 1-2).

Meclis'te Isparta ile ilgili komisyon raporlarının incelendiği sırada DP milletvekili Fuat Hulusi Demirelli, raporda gördüğü hatalarla ilgili yaptığı konuşmasında, merkez ilçenin 9 bin civarında olan oyların çoğunu DP'nin aldığını, Sütçüler'de ise oylar tasnif edilmediği için defterlerin yazılış tarzında yanlışlıklar yapıldığını, bu nedenle delillerin komisyonda tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini belirtti. Isparta Milletvekili Kemal Turan ise cevaben Isparta raporunda üzerinde durdukları konunun Isparta'nın Sütçüler ilçesi olduğunu, buradaki seçmen sayısının 5000 kişi olup, Isparta'da oya iştirak edenlerin 60 küsur bin kişi olduğunu belirtti (Isparta Milletvekillerinin Seçim Tutanakları, 1946). CHP şehirde kazanmış, köylerde ise kaybetmişti. Diğer kazalarda önemli bir durum yoktu (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C1, Toplantı 0, Birleşim 8, 26 Ağustos 1946: 183).

Isparta'da genel seçimlere yapılan itirazdan sonra belediye seçimlerine de itirazlar başladı. O dönemde Isparta'da yayınlanan Isparta gazetesinde, İzmir gazetesinde yer alan bir habere yer verildi. Habere göre DP'nin kazandığı Yalvaç ve Isparta'da, belediye seçimlerinin tekrar yapılması söz konusuydu. Gazetede yer alan bilgilere göre, seçim defterlerinin biri 18 yaşında, diğeri 22 yaşındaki kişilere ait olması gerekirken, bunlar tek deftere geçirilmişti ve bu nedenle seçimlerin tekrarlanması gerekmektedir. Yapılan belediye seçimleri ile ilgili olarak Isparta gazetesinde bazı iddialara da yer verildi. Örneğin seçimin yapıldığı gün oy kullanan vatandaşlardan birinin Antalya'da bulunduğu tespit edilmiş, bir kişinin aynı anda iki farklı şehirde olamayacağı ileri sürülmüştü (BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, 88.577.4, 03.03.1947, s.5).

Belediye seçimleri ile ilgili şikâyetler bununla da kalmadı. DP Isparta İdare Kurulu Başkanlığı tarafından Ulus gazetesine, gazetenin 14 Temmuz 1947 tarihli sayısında çıkan ve Isparta'daki son belediye seçimlerinden bahseden yazı nedeniyle bir mektup gönderildi. Mektupta seçmen adedinin gazetede yanlış yazıldığı ifade edildi ve DP'nin belediye seçimlerine katılmama nedenleri üzerinde duruldu. Mektupta yazılanlardan anlaşıldığına göre, DP'nin seçimlere iştirak etmeme kararı, idari baskıdan kaynaklanmıştı. Ayrıca seçim günü Dere Mahallesi sandığında bazı aile reislerinin diğer aile fertleri yerine oy kullandıkları tespit edilmiş, fakat seçim kurulu başkanı tarafından gerekli işlem yapılmamıştı. DP Isparta İl İdare Kurulu tarafından Ulus gazetesine gönderilen mektup gazetede yayımlandıktan sonra, gazetede Isparta'da seçmen sayısı ile ilgili bilgilere yer verildi. Ayrıca DP İl İdare Kurulu üye ve başkanının, 12 Temmuz günü kendilerini ziyaret eden arkadaşlarına "Seçim kuruluna itimat edemiyoruz. Değişirse seçime gireriz." dediği belirtildi. İddiaya göre DP İl İdare Kurulu, halkı ucuz fiyata ve otobüslerle Ayazma'ya götürmüş, DP mensupları da seçim gecesinden bir gece önce halka "Sandık başlarına gitmeyiniz" şeklinde uyarıda bulunmuştu (Isparta'da Seçmen Sayısı 11374 Değil 9066'dır, 1947).

Isparta belediye seçimi, çok geçmeden Danıştay tarafından iptal edildi. 13 Temmuz 1947 tarihinde yeniden seçim yapıldı. Tekrar yapılan seçimi CHP adayları kazandı. Yapılan seçimlerde 9069 seçmenden 4396'sı oy kullandı, katılım oranı ise % 48 olarak gerçekleşti (BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, 82.540.4, 17.07.1947, s.1). Isparta belediye meclisi tarafından belediye başkanlığına seçilen Tefvik Kınık'a ait karar, 10 Ocak 1948 tarihinde ilgili kurumlara sunuldu (BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, 196.1.20, 17.01.1948, s.4). Tefvik Kınık, 1947-1950 yılları arasında belediye başkanlığı yaptı (Köklü, 2016, s.51). 1947 yılında yapılan muhtarlık seçiminde ise 199 köyün 165'ini CHP, 34 köyde ise DP kazandı (Yüzbaşı, 2019: 221).

4.1. 1950 Genel Seçimlerine Doğru Isparta'da CHP ve DP Arasındaki Mücadele

1947 yılında gerek devlet erkânı, gerekse milletvekilleri Isparta'ya gelerek, vatandaşların sorunlarını dinlediler. Isparta milletvekilleri grup halinde ilçe, bucak ve köylere gittiler (Yüzbaşı, 2019: 223). Genel seçimler yaklaşırken DP de, hız kesmeden çalışmalarına devam etti. 1948 yılı Mart ayının ilk haftasında milletvekili Sait Köksal, hem seçmenlerle bir araya gelmek, hem de yapılan bir ihbar üzerine Isparta'da meydana gelen huzursuzluğu yatıştırmak amacıyla Isparta'ya gitti (Yüzbaşı, 2019: 224). Çünkü Senirkent'te eski CHP Başkanı Ethem Tola'nın yaptığı bir ihbar, huzursuzluğa neden olmuştu. Meydana gelen huzursuzluğu gidermek için Sait Köksal'dan sonra Isparta Valisi Asım Türelî de Senirkent'e geldi. Valinin, Senirkent'te yaptığı konuşma sırasında, istenmeyen bazı olaylar meydana geldi. DP Başkanı, bu olayları önlese de huzursuzluk devam etti. 3000 seçmen, belediye başkanının ve meclisin değiştirilmesini istedi (Senirkentliler Belediye Reisini İstemiyorlar, 1948).

Isparta'yı ziyaret etmek isteyen diğer bir kişi ise DP Başkanı Celal Bayar'dı. Bayar'ın ziyareti ile ilgili olarak hazırlanacak program hakkında bilgi almak üzere parti idarecilerinden oluşan bir heyet Aydın'a gitti. O dönemde Isparta'daki 83.000 seçmenden 50.000'i DP'ye kayıtlı idi. Bu nedenle mitinge en az 20 bin demokratın katılacağı tahmin edilmekteydi (Isparta Dört Gözle Bayar'ı

Bekliyor, 1948). DP yöneticileri, mitingin şehir stadyumunda yapılmasına karar verdi. Aslında mitingin Cumhuriyet Meydanı'nda yapılması istenmişti. Fakat Vilayet buna müsaade etmediği için, mitingin yeri, şehir stadı olarak değiştirildi. Bu arada mitingin yapılacağı gün, şehir stadında pehlivan güreşlerinin yapılacağı ilan edildi. Vilayetin çıkardığı bu müşkül durumu, DP İl İdare Kurulu bir yazı ile protesto ederek, ortaya çıkacak sonuçlardan Valiliğin sorumlu olacağını belirtti (Isparta Bayar'ı Karşılıyor, 1948).

Burdur'dan Isparta'ya giden Celal Bayar ve arkadaşları, önce parti merkezine geldiler. Bayar, partinin etrafını sarmaya başlayan halkı balkondan selamlayarak, demokrasi mücadelesinde büyük başarılar gösteren Ispartalılara teşekkür etti. Yaptığı kısa konuşmadan sonra miting meydanına geldi. Mitingde sıra ile Isparta heyetinden Celal Kaya, Bursa heyetinden Haydar Onur, Antalya heyetinden Salih Özalp ve Finike heyetinden bazı partililer konuşma yaptılar. Bu konuşmalardan sonra Refik Koraltan Isparta'da 21 Temmuz seçimlerinde meydana gelen olaylara değindi. Koraltan'dan sonra konuşan Celal Bayar, seçim meseleleri üzerinde durarak, 21 Temmuz seçimlerinde baskının merkezinin Isparta olduğunu söyledi. Bazı yerlerde çok görülen mazbata tahriflerinin Isparta'da çok olmadığını, fakat tarafsız kalması lazım gelen Vali ve bazı idare amirlerinin, vazifelerini suiistimal ettiklerini ifade etti. Isparta'da yaşanan hadiselerle ait hazırladıkları dosyaları Meclise götürdüklerini belirten Bayar, ilçelerin birinde seçimlere yüzde 130 iştirak edildiğini, olmayan seçmenlerin nereden bulunduğuna dikkat çekti (Bayar Isparta Mitinginde Konuştu, İktidara Düşen İlk Vazife Umumi Seçime Gitmektir, 1948). Bu arada mitingle ilgili olarak Isparta Gazetesinde bazı haberler yer aldı. Gazetede yazılanlara göre Bayar'ın konuşmaya başlamasından kısa bir süre sonra, miting alanında toplananlar dağılmaya başlamış, bu duruma üzülen Celal Bayar konuşmasına kısa bir ara verdikten sonra, kaldığı yerden tekrar konuşmasına devam etmişti (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1145.16.1, 13.11.1948, s.23). Konuşmasını bitiren Celal Bayar, mitingi müteakip ocakları gezerek, parti adına düzenlenen ziyafete katıldı (Bayar Isparta Mitinginde Konuştu, İktidara Düşen İlk Vazife Umumi Seçime Gitmektir, 1948).

Isparta gezisine devam eden Bayar ve ekibi, önce Keçiborlu'ya daha sonra sırayla Uluborlu, Senirkent ve Yalvaç'a gittiler. Uluborlu, Senirkent ve Yalvaç'ta düzenlenen mitingde konuşmalar yaptılar (Celal Bayar Isparta İlçelerinde Muazzam Tezahüratla Karşılandı, 1948). Refik Koraltan, Yalvaç'ta yaptığı konuşmasında şehir Valisinin hatalı davranışlarına dikkat çekti. Celal Bayar ise, yeni seçim kanununun ihtiyaca cevap vermediğini belirterek, milletin birtakım sorunlarla mücadele ettiğini, bu nedenle milletin refahını temin edecek kanunların yapılması gerektiğini, DP'nin milletin refahını temin edecek bir parti olduğunu ifade etti. Yalvaç'tan sonra Gelendost bucağına gidildi. Burada bucak parti başkanı Süleyman Bey bir konuşma yaptı. Yenice köyü ziyaretinden sonra Bayar, Gelendost'tan ayrılarak, 10 Mart tarihinde Eğirdir'e gitti. Parti önünde düzenlenen mitingde ilk olarak söz alan Eğirdirli Mustafa Kurtay, davaları için ölünceye kadar çalışacaklarını belirtirken, Koraltan milletin oyu ile taçlanmayan iktidarın emin olmadığını, Türk köylüsünün zorluklar yaşadığını ifade etti. Celal Bayar ise köylülerin durumunun kötü olduğunu, memlekette iktisadi buhranın düzelmesi için, millet iradesine bağlı bir hükümetin iş başına gelmesi gerektiğini, işlerin yolsuz yapıldığını, işlerin düzelmesi için DP'ye oy verilmesinin gerektiğini belirtti. Ordunun masraflarına ve pahalılığa değinen Bayar, seçim sırasında Eğirdir'de suçsuz 60 vatandaşın nezaret altına alındığını söyledi (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 66.410.3, 24.10.1948, s. 2, 4, 5). Isparta'yı sadece DP'li yetkililer değil, CHP'li yetkililer de ziyaret etmekteydi. Örneğin Bayındırlık Bakanı Nihat Erim, Isparta ziyareti sonrasında şehre yapılan yatırımlardan bahsetti (Nihat Erim Isparta'da Dedi ki: Isparta Ovasına Yarım Milyondan Fazla Harcanmış, 1948). Celal Bayar ve arkadaşları, Isparta'nın ilçe ve köylerinde yaptıkları konuşmalarda, iktidar partisini eleştirerek, yaklaşan seçimlere dikkat çekmişlerdi. Henüz seçim tarihi belli olmadan yapılan bu geziler aslında bir nevi seçim gezileriydi ve muhtemelen 1946 genel seçimlerinde olduğu gibi seçimlere hazırlıksız yakalanmama isteğinden kaynaklanmıştı. Dikkat

çeken diğer bir husus ise halkın hayat pahalılığı ve benzer şikâyetlerinin, seçimi kazanmaya odaklanan DP'liler tarafından sürekli gündemde tutulmasıydı. CHP'lilerin önemli bir bölümü ise DP'lilerle henüz aynı noktada değildi. Isparta ve ilçelerine birçok yatırım yapılmıştı. CHP'lilere göre, savaş sonrası dönemde yapılan bu yatırımların göz ardı edilmemesi gerekmekteydi. Fakat CHP, köylünün şikâyetlerini, DP'nin seçimleri kazanmaya odaklanmasını ve halkın ekonomik sıkıntı içinde bulunmasını muhtemelen hesaba katmamaktaydı.

Celal Bayar'ın Isparta ziyareti sırasında, Isparta gazetesinde devlet tarafından yapılan bazı hizmetlerden bahsedilerek, şehirde yapılan hizmetlerin Celal Bayar tarafından görülmesi gerektiğine dair haberler yayınlandı. Isparta'ya yapılan yatırımlar arasında Gölcük Gölü'nden şehre sulama suyunun verilmesi, şehrin sulama kanallarının yapılması, Atabey bucağı sulama suyu kanallarının onarılması, Hacılar köyünün içme suyunun tedariki, Gönen köyünün imarı, Eğirdir Gölü ayağının temizlenmesi yer almaktaydı. Hükümet taraftarı bir çizgide yer aldığı anlaşılan gazetede, Celal Bayar'ın mitingde yaptığı konuşmalar eleştirilerek, Isparta ilinin 25 yıl içinde büyük ölçüde geliştiğinden bahsedildi. Bayar'ın seçim hürriyetine yaptığı konuşmaya atfen bir ay önce Uluborlu'da yapılan seçimler örnek gösterilerek, seçimlerin demokratik bir şekilde yapıldığı, Bayar ve ekibinin, küçük bir kitleye hitap ettiği ve ziyaret edilen yerlerde halinden memnun olanları dinlenmediği ileri sürüldü. Bayar'ın seçim hürriyeti ile ilgili istekleri ise suçlayıcı bir dille ele alınarak, CHP hükümeti döneminde önemli görevlerde bulunduğu sırada bu sorunu neden gündeme getirmediği vurgulandı. Bayar'ın eleştirildiği diğer bir konu ise Senirkent'teki seçimlerde yaşanan olaylarla ilgiliydi. Isparta gazetesinde Bayar'ın bahsettiği olayın iftiradan ibaret olduğu ve olaya karışanların Antalya Ağır Ceza Mahkemesinde yargılandığına dair bilgiler yer aldı. Ayrıca Uluborlu'da açık bir kahvede halka hitap eden Refik Koraltan'ın, idare amirlerine yönelik suçlayıcı konuşması şiddetli bir şekilde eleştirilerek, kendisinin de eskiden Valilik yaptığı hatırlatıldı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1145.16.1, 13.11.1948, s.24). CHP bu dönemde, basının gücünden faydalanarak, DP'nin tezlerini çürütmeye çalışmakta ve daha çok savunmaya geçmekteydi. Isparta'ya yatırımlar yapılmaktaydı ama Isparta gazetesinde Bayar ve ekibinin küçük bir kitleye hitap ettiğinin ileri sürülmesi, bazı gerçekleri görmezden geldiğini göstermekteydi.

Isparta Valisi Asım Türel tarafından, 24 Ekim 1948 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na, DP liderlerinin Isparta'nın bazı ilçe ve köylerinde yaptıkları konuşmalara ait bir rapor gönderildi. Gönderilen raporda, DP'nin Senirkent'te yaptığı mitingde konuşan bucak başkanının seçimlerde yapıldığı iddia edilen usulsüzlüklere ait sözlerine yer verildi. Başkana göre iktidar, köylüyü ihmal etmişti. Ayrıca raporda, Avukat Şefik Seren'in ve genel başkan Bayar'ın konuşmalarına da yer verildi (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 66.410.3,24.10.1948, s.1).

Isparta'da partilerin kongreleri de devam etmekteydi. Isparta CHP İl Kongresi 4 Nisan 1948 tarihinde yapıldı. Kongrede il idare kurulunun 15 aylık çalışma raporu okunarak, partinin faaliyetleri üzerinde duruldu (Yüzbaşı, 2019: 224). DP ise il kongresini kısa bir süre içinde yapmaya karar verdi. Parti il idare kurulu, birçok değişimleri ihtiva eden bir tüzük projesini genel merkeze sundu (Isparta'da DP Ocak, Bucak ve İlçe Kongreleri Devam Ediyor, 1948). Şehirde kongreler devam ederken, ilçe merkezlerinde ise birtakım sorunlar yaşandı. Örneğin Yalvaç'ta yapılan genel meclis seçiminin tekrarlanması gündeme geldi. Yalvaç'ta bozulan seçime ait mazbataların, 1946 yılında genel meclisçe tetkik edilerek ekseriyetle tasdik edilmemesi üzerine, dönemin Vali Nuri Atay tarafından Yalvaç üyelerine, Meclise iştirak etmemeleri tebliğ edildi. İtiraz üzerine İçişleri Bakanlığı, kesin karar Danıştay tarafından verileceği için bu karara kadar Yalvaç üyelerini Meclise çağırdı. İlk yıl toplantıya iştirak eden üyeler, ikinci yıl toplantıda bulunmak için hazırlanırken İçişleri Bakanlığı, Valiliğin gösterdiği sebepler yerinde görüldüğünden Yalvaç üyelerinin Meclise iştiraki doğru değildir şeklinde yeni bir emir verdi. Bu olayın bir benzeri Mersin'de yaşanmış ve tam tersi bir karar alınmıştı. Bunun üzerine Isparta DP İl İdare Kurulu, tek konuya istinat eden bu iki emrin tamamen birbirinin aksi oluşunun sebebini

İçişleri Bakanlığı'na sordu (Yalvaç Genel Meclis Seçimi Ne Zaman Yapılacak, 1948). Bu konu Isparta gazetesinin 30 Kasım 1949 tarihli sayısında "Vali Asım Türelî İl Genel Meclisi'nde CHP lehine Oy Verecek mi?" başlıklı yazıda yer aldı. Yazıda, 3-4 yıl öncesine kadar Isparta İl genel Meclisinin, çalışmalarını kapalı bir şekilde yaptığı, bu durumun da halkın dikkatini ve ilgisini çekmediği belirtildi. Böyle bir ilgisizliğin en önemli nedeninin, genel meclis üyelerinin dönemin Valisinin emri ile seçilmeleri ve bu vazifeyi bir memur zihniyeti ile yapmalarından kaynaklandığı ifade edildi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1281.260.4, 24.12.1949, s.3).

Isparta'nın köylerinde de bazı şikâyetler gündeme geldi. Şikâyet konusu, eski Vali Nuri Atay tarafından yedi defa tekrarlanan seçimle iş başına gelen Lagus köy ihtiyar heyeti ile muhtarları Mehmet Altuner'di. Adı geçen Lagus köyü ile Deregümü köyü arasında su meselesi yüzünden anlaşmazlık çıkmış, olayın soruşturulması görevi, köy işleri ile ilgisi bulunmayan bir kuruma verilmişti. Çok geçmeden köy muhtarının, olayı soruşturan kurum idarecileri tarafından tehdit edildiği iddiaları gündeme geldi. Muhtar Ahmet Altiner, durumu savcılığa bildirdi. Bunun üzerine Valiliğin köyde mevcut CHP'lileri çağırarak, İhtiyar Heyeti aleyhine 40 kişilik bir mazbata düzenleme yoluna gittiği iddia edildi (Isparta'daki Baskı Hortluyor mu, 1948). Uluborlu belediye başkanı ile belediye meclisi arasında çıkan anlaşmazlık ise, Meclisin toptan istifası ile sonuçlandı. Çok geçmeden de Eğirdir'in belediye meclisi başkanı Feyzi Çelik ile ilgili anlaşmazlıklar baş gösterdi. Meclis üyelerinden çoğu bilhassa DP'li üyeler, Fevzi Çelik'ten şikâyetçi oldu. Onlara göre, 15 yıldan beri belediye başkanı olan Feyzi Çelik, memlekete tek eser vermemişti (Eğirdir Belediye Meclisi, 1948).

4.2. Genel Seçimler Öncesinde Partilerin Yaptıkları Propagandalar

Isparta'da siyasi gerginliğin devam ettiği günlerde, CHP İncesu Halk Odası Başkanı tarafından Genel Sekreterlik Halk Evleri Bürosu Başkanlığına 1949 tarihinde gönderilen bir yazıda, Yalvaç gazetesinde, CHP aleyhine yayınlar yapıldığına dair bilgiler yer aldı. Oda Başkanı, gazete sahibinin eskiden CHP'li olarak görüldüğünü, fakat CHP aleyhine çalıştığını ve parti aleyhine yaptığı çalışmalara devam ettiğini belirtti (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1281.260.4, 24.12.1949, s.2). CHP Isparta İl İdare Kurulu Başkanı Tahir Dereli tarafından 4 Şubat 1949 tarihinde CHP Genel sekreterliğine gönderilen yazıda ise muhalif partinin faaliyetlerinin dikkatle izlendiği ve halkı aydınlatmak için Isparta'da, haftalık siyasi bir gazete çıkarılmasına karar verildiği belirtilmekteydi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1, 26.04.1950, s.39). 1950 genel seçimlerinin yaklaştığı günlerde CHP ve diğer siyasi partiler, gazetelerden etkili bir şekilde faydalanmaya çalıştılar. Hükümet çizgisinde yayınlar yapan Isparta gazetesine, bütün köy, ocak ve bucaklarda yaşayan partililerin abone olması sağlandı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1, 26.04.1950, s.33). Isparta gazetesinin tirajının artırılması için çalışmalar yapıldı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1, 26.04.1950, s.22). Öte yandan Isparta gazetesinin CHP'nin bir organı olduğu, gazetenin neşriyata devam edebilmesi için kâğıt ihtiyacının karşılanmasının gerektiği, CHP Genel Sekreterliğine bildirildi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1, 26.04.1950, s.39). CHP'ye bağlı olduğu bilinen Enver Süldür'ün Isparta'da yayınladığı Gül adlı gazetenin, yayın hayatına devam etmesi için, parti tarafından kendisine yardım yapılmasının önemi üzerinde duruldu (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1, 26.04.1950, s.54). Ayrıca muhalefetin sesinin duyurulmaması ve köylerdeki parti teşekküllerinin devamı için ocak teşkilatı bulunan bütün köylere, mümkün olmadığı takdirde seçmenlere, ocak ve bucak başkanlarına Ulus gazetesinin gönderilmesine izin verilmesini istendi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1, 26.04.1950, 10).

1950 seçimlerinden önce CHP tarafından bazı hazırlıklar yapıldı. Örneğin 13 Mart 1950 tarihinde parti müfettişi ve milletvekillerinin katılımı ile bir parti toplantısı yapıldı. 16 Mart 1950 ile 18 Mart 1950 tarihleri arasında yapılan seçim propagandasında CHP'liler tarafından Sücüllü, Elbengi,

Köstüksurt, Yarikkaya, Ayvalı ve Terziler köylerine geziler düzenlendi. Seçim gezileri, Yağcılar, Hüyüküklü, Akcaşar, Kurusarı ve Tokmacık köyleri ile devam etti. 23 Mart 1950 ile 24 Mart 1950 tarihleri arasında seçim propagandası nedeni ile diğer köylere de gidildi. Köylülere 20 adet Isparta gazetesi dağıtıldı. Daha sonra Terziler ve Kürküler köylerine seçim propagandası yapmak için bir gezi düzenlendi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1499.111.1,12.05.1950,s. 9, 14, 15, 16,19, 7).

Yaklaşan seçimler nedeni ile Isparta seçim propaganda komisyon başkanı Zeki Çelik Mart, Nisan ve Mayıs aylarında ilçelerde ve bütün köylerde propaganda faaliyetlerini sürdürdü. İdare heyeti üyeleri tarafından Tokmacık, Akcaşar ve Kursarı köylerine propaganda amacıyla gidildi. Mahallelerdeki menfi propagandaları önlemek için de bazı çalışmalar yapıldı. Isparta Burdur Bölge Müfettişi Kırşehir Milletvekili Nihat Erdem, 17 Mart 1950 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, muhalefetin iyi olmayan yayınlarını önlemek ve daha geniş bir propaganda cihazını kurmak için maddi yardım talebinde bulundu. CHP İl Başkanlığına verilen cevapta ise gerekli paranın gönderildiği ve karşılık olarak başarının beklendiği ifade edildi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1499.111.1, 12.05.1950, s.89, 95, 102, 107, 105). Isparta'da vaaz veren Keçiborlu müftüsünün CHP'yi övmesi ise bazı olaylara neden oldu. Müftünün böyle bir partiye oy vermenin Allah'ın emri olduğunu söylemesi üzerine cemaatin bir kısmı camiye terk etti, bir kısmı ise müftünün üzerine yürüdü. Vaiz ise jandarma tarafından kurtarıldı (Atayakul, 2007: 150).

Seçimler yaklaşırken, her iki parti de propaganda faaliyetlerini hızlandırdı. 13 Nisan 1950 tarihinde Sücüllü Kasabası Belediye Başkanı Hamza Pehlivan tarafından, Yalvaç'tan CHP Genel Sekreterliğine gönderilen bir telgrafta, il yoklamasında ilçeden aday gösterilmemesinin iki bin seçmeni bulunan Sücüllü kasabasında üzüntüye neden olduğu, bu durumun da muhalif partinin işine yaradığı ifade edildi. Muhalif partinin bu durumdan yararlanmaması için, muhitte çok sevilen ilçe parti başkanı Edip Berkun'un genel merkez tarafından aday gösterilmesi talep edildi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 303.1230.1,14.07.1950, s.29,30). Edip Berkun'un adaylığı konusunda CHP Genel Başkan Vekilliğine 19 Nisan 1950 tarihinde tekrar bir telgraf gönderildi. Telgrafta Isparta'da CHP'nin kazanması için, seçmenlerin çoğunu temsil eden ve 25 senedir parti kademelerinde görev alan ilçe parti başkanı Edip Berkun'un Isparta milletvekilleri adayları içinde yer alması gerektiği bildirildi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 303.1230.1, 14.07.1950, s.19).

Seçimlerden önce gazetelerde siyasilerin karşılıklı olarak suçlandığı birçok haberler de yer almaya başladı. Yalvaç gazetesinin 4 Temmuz 1949 tarihli sayısında hem milletvekili Kemal Turan'a yönelik suçlayıcı dille yazılmış yazı yayımlandı hem de Ispartalıların, idare amirleri ile ilgili şikâyetleri yer aldı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1281.260.4, 24.12.1949, s.6). Gazetede yer alan "Valinin Seyahati" başlıklı yazıda ise Vali Asım Türelî'nin Karaağaç ve Yalvaç ilçelerinde yol, bayındırlık ve tarım faaliyetlerini incelemek üzere geziye çıktığından bahsedildi. Fakat yazıdan anlaşıldığına göre Vali, Yalvaç il genel meclisi seçimleri hakkında ilgililerle konuşmak ve seçim hakkında fikir edinmek için seyahate lüzum görmüştü (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1281.260.4, 24.12.1949, s.6). Gazetede "Yalvaç İl Genel Meclisi Seçimlerini DP Kazandı" başlıklı yazıda ise, 29 Haziran 1949 tarihinde yeniden yapılan Yalvaç il genel meclisi seçimlerinden bahsedilmekteydi. Yazılanlara göre, seçim genel olarak olaysız geçmiş, CHP'nin bazı köylerde aldığı üç dört oya karşı DP kitle halinde kazanmış, sadece bir köyde birçok hadise meydana gelmiş ve İstanbul gazeteleri muhabirlerinden bazılarının hakaret edilmişti. Seçimden önce Isparta il genel meclisi 6 demokrat ve 6 halkçı üyeden teşekkül ederken, DP'nin kazanması ile çoğunluk DP'ye geçmişti (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1281.260.4, 24.12.1949, s.6).

8 Mart 1949 tarihinde CHP İl İdare Kurulu Başkanı Tahir Dereli'nin, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı ise, Isparta'nın Lağus köyünde meydana birer konuşma yapan Şefik Seren ile Kemal Demiralay'ın sözleri ile ilgiliydi. Yapılan konuşmalardan hoşlanmayan köylülerden ve CHP mensuplarından birkaç vatandaş, bu durumu yetkili kişilere dilekçe ile bildirdi. Bu durumdan haberdar olan Vilayet makamı, Emniyet Müdürlüğü Emniyet Birinci Şube Amiri ile Jandarma Bölük Komutanı ve Jandarma Başçavuşundan oluşan bir heyeti, olayı soruşturmakla görevlendirdi. Köye giden heyet, şikâyet eden iki kişi ile partiye mensup iki tarafsız ve 6 DP'li üyenin ifadesini aldı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 459.1886.4, 09.09.1950, s.8). Olayla ilgili olarak, 8 Mart 1949 tarihinde CHP İl İdare Kurulu Başkanı Tahir Dereli tarafından, DP İl İdare Kurulu üyesi Şefik Seren'in ve Kemal Demiralay'ın Lağus köyündeki konuşmalarının özeti, ilgili makamlara gönderildi. Şefik Seren yaptığı konuşmada bütçeyi eleştirmekte, köylünün ödediği vergilerden, yapılan zamlardan, hükümet mensuplarının savurganlıklarından, Isparta milletvekillerinin şehirleri için iyi çalışmadıklarından bahsetmekteydi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 459.1886.4, 09.09.1950). Kemal Demiralay'ın konuşmasında ise Lagus muhtarının kanunsuz olarak 24 gün hapisanede yatması ve Bakanların vilayetlere gizli emirler göndermesi ile ilgili bilgiler yer aldı (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 459.1886.4, 09.09.1950, s.9).

Isparta'da seçim yaklaştıkça partiler arasındaki gerginlik de artmaya başladı. Şarkikaraağaç CHP İlçe Parti Başkanı, 22 Nisan 1950 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafta, partileri aleyhine sarf edilen sözlerden dolayı dava açmak için izin verilmesini istedi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 459.1886.4, 09.09.1950, s.5). Bu telgraf üzerine 28 Nisan 1950 tarihinde CHP Genel Sekreteri adına Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu tarafından Isparta CHP İl İdare Kurulu Başkanlığına bir yazı gönderildi. Gönderilen yazıda Şarkikaraağaç İlçe Parti Başkanının bahsettiği hakaret hadisesinin ne gibi söz ve hareketten ibaret olduğu soruldu. İlâveten hadisenin olduğu esnada en az üç kişinin tanıklığının gerekli olduğu vurgulanarak, partili bir avukatın belirlenmesi istendi (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 459.1886.4, 09.09.1950, s.4).

5. Isparta'da 1950 Genel Seçimleri

DP, Isparta'da seçim faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. Antalya merkez olmak üzere Isparta ve Burdur bölgesine DP müfettişi olarak Afyon milletvekili Cemal Tunca tayin edildi. Cemal Tunca 11 Mart 1950'de Isparta'ya gelerek, Isparta DP idarecileri ile merkez ilçe idare kurulu kongresini yaptı. Kongreden sonra DP üyeleri, mahalle ocaklarında toplantılar yaparak, köy gezilerinde halkın sorunlarını dinlediler. 1950 yılının Mart ayında Şarkikaraağaç'ta DP teşkilatı kuruldu. Böylece DP, Isparta'nın bütün ilçelerinde teşkilatlarını tamamladı (Yüzbaşı, 2019: 225).

1950 seçimlerinden önce milletvekili seçilmek isteyenler, adaylıklarını açıklamaya başladılar. Milletvekilliği adayı olmak isteyenler arasında Kemal Turan, Feyzi Çelik, Ahmet Hayri Başer, Said Köksal, Naci Togay, Mehmet Alaybayoğlu, Kazım Aydar, Edip Berkun ve Mehmet Yılmaz Dereli yer aldı. (BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 303.1230.1,14.07.1950, s.6,7,8,9,11,12,15,16,28,32).

1950 milletvekili seçimleri nedeni ile Isparta merkez ilçe 66 sandık alanına ayrıldı (Yüzbaşı ve Akça, 2020: 1243). Kayıtlı 83.566 seçmenden 75.955'i oy kullandı. Seçime katılım oranı % 90.9 olarak gerçekleşti (Gül ve Kiriş, 2009: 107). Seçimlerden sonra Isparta'da DP adaylarından Sait Bilgiç, Dr. İrfan Aksu, Dr. Tahsin Tola, Kemal Demiralay ve Raşit Turgut milletvekili seçildiler (BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, 77.510.20, 26.05.1950, s.3). 1950 genel seçimleri sonunda CHP'nin aldığı oy oranı % 40.1 iken DP'nin aldığı oy oranı % 59.9 olarak gerçekleşti (Gül ve Kiriş, 2009: 108). Hafız İbrahim Demiralay'ın oğlu Kemal Demiralay ile Sait Bilgiç'in de mensup olduğu Bilgiç ailesi Isparta siyasetinin önemli simalarındandı (Yüzbaşı ve Akça, 2020: 226). Bu nedenle DP'nin seçimleri kazanmasında önemli katkıları oldu.

6. Sonuç

DP, kurulduktan sonra halkın da desteğini alarak, ülke genelinde hızlı bir şekilde teşkilatlanmaya başladı. DP'nin teşkilatlarını kurmaya başladığı yerlerden biri olan Isparta'da, halkın muhalefet partiye desteği oldukça fazla idi. Halkın muhalefet partiye destek vermesinin birçok nedeni vardı. Esasında tek parti döneminde Milli Mücadelede yer almış Ispartalıların da etkisi ile dönemin tek partisi olan CHP'ye katılım oldukça fazlaydı. Fakat gerek savaş ekonomisinin getirdiği zorluklar karşısında vatandaşın bunalması ve gerekse CHP Isparta teşkilatının çalışmasında görülen bazı aksaklıklar, halkın CHP'den uzaklaşmasına neden oldu. Üstelik ataları uzun süre CHP'de milletvekili olarak hizmette bulunan bazı Ispartalıların, DP'nin kurulması ile birlikte DP saflarında faaliyet göstermeleri, iktidar partisini oldukça zor durumda bıraktı. Milli Mücadelede Isparta'da yararlılık gösteren Hafız İbrahim Demiralay, kesintisiz vefatına kadar CHP Isparta milletvekili olarak görev yapmış, oğlu Kemal Demiralay ise DP'den belediye başkanı olarak adaylığını koymuş ve seçimi kazanmıştı. Kemal Demiralay'ın belediye başkanlığını kazanmasında Isparta'da yaşayan köklü ailelere duyulan güven ve sevgi oldukça etkili olmuştu. Fakat belediye başkanlığı için yapılan seçimin iptal edilmesi, Ispartalıları ve özellikle büyük çoğunluğu kırsalda yaşayan köylülerin etkilenmesine neden oldu. Bu nedenle olası bir seçimde köylülerin hangi siyasi partiyi destekleyeceği konusu CHP'liler tarafından tam olarak tahmin edilemedi. Muhtemelen köylünün rengini belli etmemesinde 1946 seçimlerinde Senirkent'te yaşanan olaylar da etkili olmuştu. Durumu fark eden CHP müfettişleri gerekli uyarıları yaptılar fakat anlaşıldığına göre bu konuda etkili bir çalışma yapılamadı. Yine 1946 seçimlerinde Isparta'da meydana gelen olayların şikâyet edilmesi fakat bir sonuç alınmaması da Ispartalıların ve özellikle köylünün rengini belli etmemesinde önemli bir unsur olmuştu. Çünkü şikâyet sonrası yapılan açıklamada Isparta ilinde altmış üç bin seçmenden elli bine yakınının CHP adaylarına, on üç bine yakınının DP adaylarına oy verdiği ifade edilmişti. 1950 seçimlerine bakıldığında bu oran neredeyse tam tersine dönmüş, DP seçimi kazanmıştı. Aradan geçen dört yılda bu kadar büyük farkın olması her ne kadar mümkün olabilirse de İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu olumsuz etkinin 1946 seçimlerinde sandığa yansması daha muhtemel görünmektedir. Fakat seçimlerde hata yapılmadığının açıklanması, yine muhtemeldir ki halkın hafızasında yer etmiştir. Zaten DP'nin de 1946 seçimlerinde yaşananları unutmaya ve unutturmaya hiç niyeti yoktur. Celal Bayar ve DP üyelerinin Isparta'ya düzenledikleri gezide, halkın kitleler halinde karşılama ve uğurlama törenleri yapması, halkın desteğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte yerel idarecilerin DP'nin Isparta'da yapacağı faaliyetleri engellemeye yönelik çalışmalar yapması, örneğin miting yapılacak yer konusunda güçlük çıkarması ve DP'lilerin de ortaya çıkacak istenmeyen olaylardan idarecilerin sorumlu olacağını duyurması da halkın muhalefete daha samimi bir şekilde yaklaşmasına neden olmuştur. Yine DP liderlerinin Isparta çevresinde yaptığı gezilerde, Bucak parti başkanı Süleyman Bey'in ve DP İl İdare Kurulu üyesi Şefik Seren'in hükümete yönelik suçlamalarda bulunması önemlidir. Isparta'da iktidara karşı bir sıkıntı söz konusudur. Bununla birlikte CHP'nin Isparta'ya hiç hizmet yapmadığını söylemek mümkün değildir. Isparta'ya yapılan yatırımlar arasında Gölcük Gölü'nden şehre sulama suyunun verilmesi, şehrin sulama kanallarının yapılması, Atabey bucağı sulama suyu kanallarının onarılması, Hacılar köyünün içme suyunun tedariki, Gönen köyünün imarı, Eğirdir Gölü ayağının temizlenmesi yer almaktadır.

Siyasi mücadelenin arttığı seçim öncesi dönemde ise DP, CHP'yi sürekli eleştirmekte, CHP ise bir yandan seçime hazırlanırken diğer yandan DP'nin eleştirilerini çürütmeye çalışmaktadır. CHP'nin dikkat çeken eleştirileri arasında Bayar'ın seçim hürriyeti ile ilgili olan şikâyetlerini neden CHP hükümeti döneminde önemli görevlerde bulunduğu sırada gündeme getirmediği konusudur. Esasında daha CHP'den yeni ayrılıp DP'yi kurduklarında, Adnan Menderes'in kurdukları partinin CHP'den farkının biraz daha solda olması şeklinde değerlendirme yapması, iki partinin çok da belirgin özelliklerle birbirinden ayrılmadığını bizzat DP yetkilisi tarafından açıklandığını göstermektedir. Zira demokratların CHP'den ayrılmalarını başlatan gelişme de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunudur. Bu nedenle halkın uzun yıllar devleti yöneten CHP yerine

muhalefet partisini desteklenmeye başlamasını, sadece DP'nin faaliyetleri ile açıklamak mümkün değildir. Özellikle 1946 seçimleri ile başlayan ve 1950 genel seçimlerine kadar devam eden süreçte, iktidar partisinin yaptığı hatalar, Isparta genelinde önemli yatırımlar yapılmış olsa bile, halkın desteğinin kaybetmesine neden olduğu söylenebilir. İktidar partisinin uzun yıllar muhalefet olmadan devleti yönetmesi, hem kendi teşkilatlarında yaşadıkları aksaklıkları, hem de halk desteğinin azaldığını gözden kaçırmamasına neden olmuştur. 1941 yılında Isparta'da yapılan teftişlerde, daha diğer partiler kurulmadan önce, partinin program ve icraatı hakkında, üyelerin bilgilendirilmesi için ilçelerde yapılacak konferansların bile yapılmamış olması bunun bir işaretidir. Aslında DP kurulmadan yıllar önce yaşanan bu durum, DP'nin Isparta'da kısa sürede halk tarafından benimsemesinin zeminini oluşturmuştur. Her iki parti arasındaki mücadele, iktidar partisi tarafından 1947 yılında yapılması öngörülen seçimlerin, bir yıl erkene alınması ile daha da sertleşmiş, 1946 genel seçimlerinde Senirkent'te yaşanan olaylar, yine seçimlerde yapıldığı iddia edilen usulsüzlükler halkın, tercihlerinin değişmesinde önemli bir etken olmuştur. Bununla birlikte CHP'nin Isparta'da yaşadığı büyük sıkıntılardan bir diğeri ise partide, muhalefet için çalışan üyelerin varlığı konusudur. Parti teşkilatında aktif şekilde görev alan partililerden bazılarının CHP'li gibi görünerek, DP için çalışmaları, partiden kopmaları hızlandırmıştır. 1950 tarihinde yapılacak genel seçimlerden önce partilerin propaganda çalışmaları ise DP'nin başarısı ile sonuçlanmıştır. CHP taraftarı olan gazetelerde Bayar'ın Isparta'da yaptığı konuşmaya olan ilginin az olduğundan bahsedilirken, DP taraftarı olan gazetelerde Isparta halkının DP'ye gösterdiği ilgiden bahsedilmiştir. CHP yetkilileri tarafından muhalif partinin Isparta'daki faaliyetleri dikkatle incelenmiş ve gerekli önlemler alınması için çalışmalar yapılmıştır. CHP yetkilileri, Bayar'ın seçim hürriyeti ile ilgili eleştirilerine karşılık olarak Uluborlu'da yapılan seçimler örnek göstererek, hiç kimsenin bu seçimlere karışmadığını ileri sürmüşlerdir. Yine Bayar ve ekibinin, memleketin küçük bir bölümüne hitap ettiği, Isparta'daki seçim gezilerinde halinden memnun olanları dinlemeyerek, özellikle köylüleri hedef almaları da CHP'nin eleştirdiği konular arasında yer almıştır. Yoğun propaganda çalışmalarının yapıldığı bu dönemde halkın baskı altında olduğuna dair haberlerin gündeme gelmesi, iktidar partisini zor durumda bırakmıştır. Üstelik CHP'nin propaganda amaçlı olarak bazı gazetelerden yararlanması ve bu amaçla yaptığı diğer faaliyetleri, seçimlerin sonuçlarına bakıldığında, DP'ye daha çok yaramıştır. Çitçiyi Topraklandırma Kanunu ile başlayan süreçte CHP'den ayrılanların kurduğu DP, Isparta'daki köklü ailelerin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik bakımdan olumsuz etkilenen halkın ve 1946 seçimlerinden sonra rengini belli etmeyen köylülerin de desteğini alarak, iktidara gelmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, 184.22.4.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 435.1807.1.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 450.1853.2

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1390.614.1.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, 88.577.4.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, 82.540.4.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, 77.510.20.

BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, 196.1.20.

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 66.410.3.

- BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1145.16.1.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 204.808.2.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1281.260.4.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1324.395.1.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 303.1230.1.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 459.1886.4.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 161.643.1.
BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, 1499.111.1.

Gazeteler

- A. Menderes'in DP Adına Dünkü Demeci. (1948, Ocak 1). *Cumhuriyet*, s.6.
Bayar Isparta Mitinginde Konuştu, İktidara Düşen İlk Vazife Umumi Seçime Gitmektir. (1948, Ekim 22). *Son Posta*, s.1,7.
Celal Bayar Isparta İlçelerinde Muazzam Tezahüratla Karşılandı. (1948, Ekim 24). *Son Posta*, s.1,7.
Demokrat Parti İstanbul Kongresi Bugün Toplanıyor. (1948, Ocak 17). *Cumhuriyet*, s.1.
DP'nin İzmit Kongresi Bir Ambarda Toplandı. (1948, Ocak 29). *Cumhuriyet*, s.1.
Eğirdir Belediye Meclisi. (1948, Aralık 13). *Son Posta*, s.6.
Halk Partisi Yeni İstifa Şayialarını Yalanlıyor. (1948, Ocak 2). *Cumhuriyet*, s.1.
Hikmet Bayur DP'nin Hücumuna Cevap Veriyor. (1948, Şubat 10). *Cumhuriyet*, s.4.
Isparta Dört Gözle Bayar'ı Bekliyor. (1948, Ekim 17). *Son Posta*, s.1,2.
Isparta Bayar'ı Karşılıyor. (1948, Ekim 21). *Son Posta*, s.1,7.
Isparta Milletvekillerinin Seçim Tutanakları. (1946, Ağustos, 30). *Ulus*, s.1-5.
Isparta Tren Seferlerinde İntizamsızlık. (1948, Ekim 9). *Son Posta*, s.6.
Isparta'da DP Ocak, Bucak ve İlçe Kongreleri Devam Ediyor. (1948, Aralık 1). *Son Posta*, s.6.
Isparta'da Hastane İnşaatı İlerliyor. (1947, Mart, 10). *Ulus*, s.3.
Isparta'da Meyve ve Sebze Sıkıntısı Çekiliyor. (1948, Ekim 5). *Son Posta*, s.6.
Isparta'da Ortaokul Açılıyor, (13 Ekim 1948). *Son Posta*, s.6.
Isparta'da Seçmen Sayısı 11374 Değil 9066'dır. (1947, Temmuz 28). *Ulus*, s.3.
Isparta'daki Baskı Hortluyor mu. (1948, Aralık 13). *Son Posta*, s.6.
Isparta'daki Hadise. (1947, Şubat 2). *Vakit*, s.5.
Isparta'daki İstifalar. (1946, Temmuz 13). *Ulus*, s.5.
İçişleri Bakanlığının Tebliği. (1947, Şubat 13). *Vakit*, s.1.
İnönü, Yeni Kurulacak Partinin Liderini Yemeğe Alıkoyarak İltifatta Bulundular. (1945, Aralık 5). *Cumhuriyet*, s.1.
Kenan Öner, DP Genel Kurulu ile Anlaşamayarak İstifa Etti. (1948, Ocak 7). *Cumhuriyet*, s.1.
Meclisin Dün 17'de Yaptığı Toplantı. (1948, Ocak 1). *Cumhuriyet*, s.3.

Nihat Erim Isparta'da Dedi ki: Isparta Ovasına Yarım Milyondan Fazla Harcanmış. (1948, Ekim 2), *Son Posta*, s.1,7.

Partilerde Bozgun Başladığı İddiaları. (1948, Ocak 9). *Cumhuriyet*, s.1.

Senirkentliler Belediye Reisini İstemiyorlar. (1948, Mart 30). *Cumhuriyet*, s.3.

Uydurma Bir Haber Yalanlanıyor. (1947, Şubat 18). *Ulus*, s.3.

Ulus'un Mühim Bir Başmakalesi. (1947, Ocak 7). *Vakit*, s.5.

Yalvaç Genel Meclis Seçimi Ne Zaman Yapılacak. (1948, Aralık 10). *Son Posta*, s.6.

Yeni Parti Ankara'da Nasıl Karşılandı. (1945, Aralık 3). *Cumhuriyet*, s.1.

Yeni Parti İçin Son Hazırlıklar. (1945, Aralık 4). *Cumhuriyet*, s.1.

Yeni Seçim Kanunu 1949 da Meclise Verilecek. (1948, Ocak 16). *Cumhuriyet*, s.1.

Telif Eserler

Ağaoğlu, S. (1992). *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*. Yayına Hazırlayan. Cemil Koçak. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Atayakul, F. A. (2007). *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bilâ. H. (1999). *CHP 1919-1999*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Demirgil, S. ve Demirgil, H. (2009). Isparta'nın Kısa Tarihi, *Geçmişten Günümüze Isparta* içinde (ss. 63-74). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979*. C.I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Gül, H. ve Kiriş H. M. (2009). Geçmişten Günümüze Yöneltil ve Siyasal Özellikleri İle Isparta. *Geçmişten Günümüze Isparta* içinde (ss. 95-113). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Haytoğlu, E. (2011). İnönü Döneminde Türkiye'de Siyasal Yaşam (1938-1950). S. İnan ve E. Haytoğlu (Ed.), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi* içinde (ss. 77-115). Ankara: Anı Yayıncılık.

İnan, S. (2011). Demokrat Parti Dönemi (1950-1960). S. İnan ve E. Haytoğlu (Ed.), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi* içinde (ss. 117-145). Ankara: Anı yayıncılık.

Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Koçak, C. (2002). Siyasal Tarih (1923-1950). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde, (ss.127-211). İstanbul: Cem Yayınevi.

Koçak, C. (2009). *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2017). *Demokrat Parti Karşısında CHP Bir Muhalefetin Analizi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Koraltan, R. (2013). *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar, DP'nin Kurucusu Anlatıyor*. Yayına Hazırlayan Kamil Maman. İstanbul: Timaş Yayınları.

Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi İle Demokrat Parti'nin Mücadelesi: Isparta Örneği (1946-1950)

Köklü, T. E. (2016). *Seçmenler Üzerine Bir Profil Araştırması: Isparta İl Merkezi Örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Oran, B. (2004). Savaş Kaosunda Türkiye Görelî Özerklik 1939-1945. B. Oran (Ed.), C.I. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* içinde (ss. 387-398). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sallan Gül, S. ve Gül, H. (2009). Isparta'nın Toplumsal Yapısı ve Gündelik Yaşam Pratikleri. *Geçmişten Günümüze Isparta içinde* (ss. 75-94). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Şahingiray, Ö. (1999). *Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev Ve Demeçleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMM Tutanak Dergisi. VIII. Dönem. C1. Toplantı 0. Birleşim 8. 26 Ağustos 1946.

TBMM Tutanak Dergisi. VIII. Dönem. C1. Toplantı 0, Birleşim 8. 26 Ağustos 1946, (Isparta Milletvekillerinin Seçim Tutanakları Hakkında Tutanakları İnceleme Komisyonu Raporu) 5/26, S. Sayısı.32, TBMM Esas No5/26, T.İ Komisyonu Karar No. 43.

TBMM Tutanak Dergisi. VIII. Dönem. C.3. Toplantı 1. Birleşim 26. 28 Aralık 1946.

TBMM Tutanak Dergisi. VIII. Dönem. C.6. Toplantı 1. Birleşim 81. 4 Eylül 1947.

Toker, M. (1993). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları İsmet Paşa'nın Son Yılları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Uyar, H. (2011). Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938). S. İnan ve E. Haytoğlu (Ed.), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi* içinde (ss. 43-76). Ankara: Anı Yayıncılık.

Uran, H. (2007). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yetkin, Ç. (1983). *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*. Altın Kitaplar Yayınevi.

Yılmaz, E. (2008). *Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları 1946-1950*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Yüzbaşı, E. (2019). *Cumhuriyet Döneminde Isparta (1923-1980)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Yüzbaşı E. ve Akça B. (2020). Çok Partili Siyasete Geçiş İle Demokrat Parti Döneminde Isparta'da Milletvekili Seçimleri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(4), 1235-1256.

Zürcher, E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.